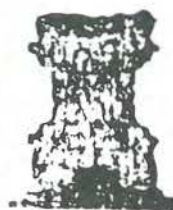

ελευθερη

κυθρα

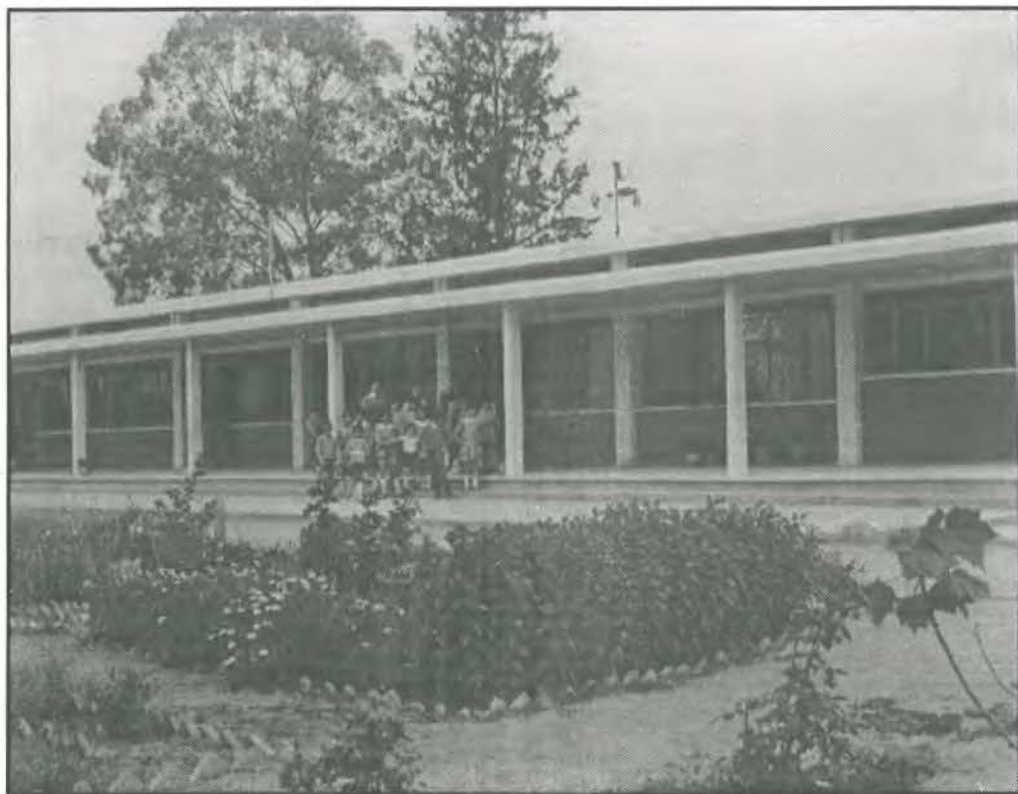

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΣΩΜ. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΘΡΕΑ

ΧΡΟΝΙΑ 19η

ΓΕΝΑΡΗΣ-ΜΑΗΣ 1996

ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 55

Δημοτικό Σχολείο Παλαικύθρου 1971-1972

ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ!

*Πάνω στα πιο γερά θεμέλια και με τη δική σας
υποστήριξη δημιουργήσαμε μια σύγχρονη,
καθαρά κυπριακή Τράπεζα.*

*Με βάση το έμπειρο και άρτια καταρτισμένο
προσωπικό μας, δημιουργήσαμε για σας ένα ευρύ
φάσμα υπηρεσιών και σχεδίων που καλύπτουν την
κάθε σας ανάγκη.*

*Με τη φιλική εξυπηρέτηση που μας
διακρίνει μεγαλώνουμε συνεχώς,
κτιόντας ένα κοινό όραμα με όλους εσάς!
Ελληνική Τράπεζα. Δύναμή μας, εσείς!*

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Δύναμή μας, εσείς!

ελεύθερη κυθρέα

ΤΕΤΡΑΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΘΡΕΑ

Ετήσια συνδρομή: £3.00 σεντ. Τιμή τεύχους £1.50 σεντ

Δια το εξωτερικό: £6.00 σεντ

ΧΡΟΝΙΑ 19η

ΓΕΝΑΡΗΣ-ΜΑΗΣ 1996

ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 55

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΕΤΣΑΣ- ΚΛΕΙΤΟΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ - ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΜΠΑΚΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤ. ΠΕΤΑΣΗΣ - ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΑΒΑΡΝΑΒΑΣ - ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΓΙΩΡΓΗΣ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: ΤΟΜΠΑΖΗ 46, ΛΥΚΑΒΗΤΟΣ-ΛΕΥΚΩΣΙΑ-ΤΗΛ. 752000

Εκτύπωση: Offset: Τυπογραφεία «ΚΩΝΟΣ» Τηλ. 465910, Τ.Κ. 287

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

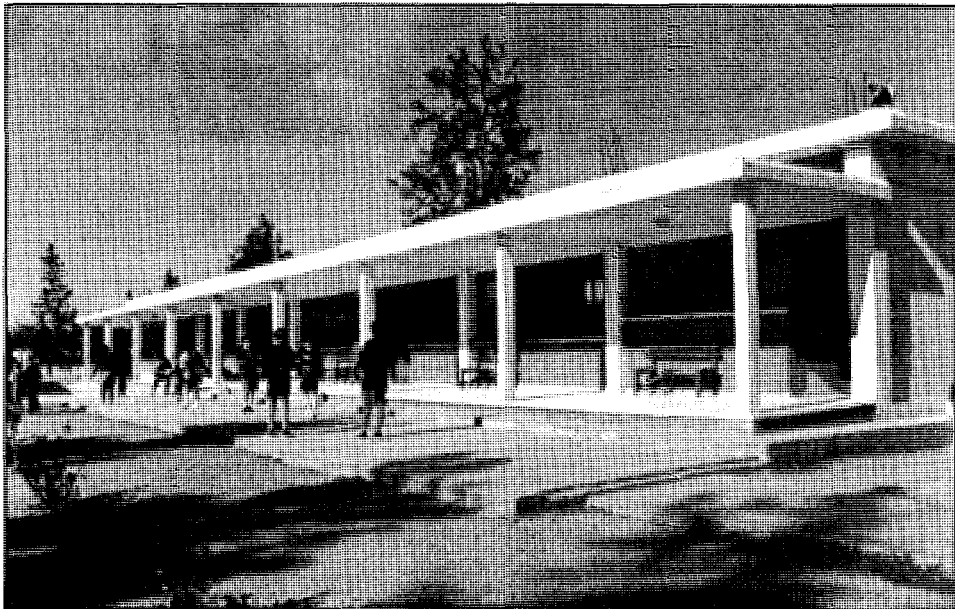
ΧΡΙΣΤ. ΠΕΤΣΑΣ:	Ο μύλος Μαρρής στηνΚυθρέα.....	3-9
Τ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ:	Ποίημα-Αγάπα τον πλησίον σου.....	9
Κ. ΑΙΜΙΛΙΑΝΙΔΗΣ:	Αρδευτικό σύστημα και μύλοι ΚεφαλοβρύσουΚυθρέας.....	10
ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΑΝΝΟΣ:	Ο πόλεμος των Άγγλων κατά της Ελλην. Παιδείας της Κύπρου.....	11-16
ΑΝΘΗ ΠΕΤΣΑ ΣΑΒΒΙΔΟΥ:	ΗΚυθρέα στην πορεία του χρόνου και μέσα από τα μάτια ξένων επισκεπτών.....	17-22
Α. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ:	Ποίημα - Ηελιά.....	22
Κ. ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑΣ:	Οι Ελληνόφωνοι της Κάτω Ιταλίας και η Κύπρος.....	23-28
Κ. ΓΙΑΝΝΟΣ:	Δημαρχείο Κυθρέας (Ιστορική αναφορά από τα χρόνια της ίδρυσης του μέχρι 1930).....	29-32
Α. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ:	Ποίημα - Ο Ζευγολάτης.....	32
Α. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ:	Περί Δημοκρατίας.....	33-34
Π. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ:	Ποίημα - Τοματσικόρι(δ)ον της Τζιρκάς.....	34
ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΤΗΛΛΥΡΙΔΗΣ:	Εκατοπενήντα χρόνια της ίδρυσης της Ελληνικής Κοινότητας Αλεξανδρείας.....	35-40
Α. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ:	Ποίημα - Ωραία πουν' ναι η θάλασσα.....	40
ΧΡ. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ:	Τα πενήντα χρόνια των Ηνωμένων Εθνών και η Κύπρος.....	41-46
ΑΝ. ΝΕΟΦ. ΜΟΥΖΟΥΡΟΥ:	Ποίημα - Κυθρέα.....	46
ΙΑΚ. ΖΩΡΖΗΣ:	ΗΚυθρέα ως Δημοκρατική Κοινότητα.....	47-48
ΕΛΕΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ:	Ποίημα - Για τους 1619 αγνοουμένους μας.....	48
ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΕΤΡΙΔΟΥ:	Δεν ξεχνώ παλιές θύμσες - Ποίημα - ΣτηνΚυθρέα μας.....	49
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ:	Ποιήματα Πέτρου Στυλιανού - Ο Μέγας Παν δεν πέθανε.....	50-52
ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ:	Ποίημα - Στην Ελενίτσα Στυλιανού.....	52
ΑΘΑΝ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ:	Ο Άγιος Κασσιανός.....	53-55
ΑΝΔ. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ:	Διήγημα - Τα δυο αδέρφια (Συνέχεια από το προηγούμενο).....	56-65
ΑΝΘΗ ΠΕΤΣΑ ΣΑΒΒΙΔΟΥ:	Στο πρωτάθλημα Χάντμπολ γυναικών.....	66
Κ. ΓΙΑΛΛΟΥΡΙΔΗΣ:	Το Ενωτικό Δημοψήφισμα του 1950.....	67-70
ΑΝΘΗ ΠΕΤΣΑ ΣΑΒΒΙΔΟΥ:	Άγνωστε φίλε, κε Σπιριδάκι, σ' ευχαριστώ.....	71-72
ΕΛΕΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ:	Ποίημα - Στο Βαρώσι.....	72
ΑΝΘΗ ΠΕΤΣΑ ΣΑΒΒΙΔΟΥ:	Δραστηριότητες Ομίλου Γυναικών ΠεριοχήςΚυθρέας.....	73-74
ΑΝ. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ:	Ποίημα - Ας ξανάρθουν.....	74
ΙΑΚ. ΖΩΡΖΗΣ:	Ανθρώπινα Δικαιώματα.....	75-76
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΚΗΣ:	Ποίημα - Στη γιορτή του δένδρου.....	76
ΑΝΘΗ ΠΕΤΣΑ ΣΑΒΒΙΔΟΥ:	Κυθρέα, τόσο πολύ μέσα μου μ τόσο πολύ μακριά μου.....	77-78
ΑΥΤΟΙΠΟΥ ΦΕΥΓΟΥΝ:		
ΧΡ. ΠΕΤΣΑΣ:	Λούκας Βλάμης, Βιογραφικό σημείωμα, επικήδειος, φωτογραφία.....	79-80

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΧΡΥΣΙΔΑΣ ΚΥΘΡΕΑΣ

*Της Χρυσίδας θουθή η καμπάνα είναι τώρ' από χρόνια κι ο γλυκός της αχός σιωπά,
π' ακουγόταν αιώνια. Κάνε πάλι, Χριστέ, ευλαθικά ν' απλωθούνε τα χέρια
να κτυπήσουν ξανά τις καμπάνες, σαν κρατούν τ' αγιοκέρια.*

*(Απόσπασμα από το ποίημα «Γιορτή του Σταυρού»
του συνταξιούχου δασκάλου Γεωργίου Π. Κοκή)*

Δημοτικό Σχολείο Παλαικύθρου 1989

ε λ ε υ θ ε ρ η κ υ θ ρ ε α

ΧΡΟΝΙΑ 19ⁿ ΓΕΝΑΡΗΣ-ΑΠΡΙΛΗΣ 1996 Αρ. ΤΕΥΧΟΥΣ 55

**Ο ΜΥΛΟΣ ΜΑΡΡΗΣ ΣΤΗΝ ΚΥΘΡΕΑ ΜΕ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ
ΤΟ ΓΕΩΡΓΙΟ Χ'ΝΙΚΟΛΑ (ΓΙΩΡΚΟΣ ΤΗΣ ΧΑΤΖΙΝΟΥΣ)
ΚΑΙ ΒΡΑΔΥΤΕΡΟ ΤΟΥΣ ΓΙΟΥΣ ΒΑΣΟ ΚΑΙ ΝΙΚΟ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ**

Ο μύλος Μαρρής βρισκόταν στην περιοχή Σεραγίου στην Κυθρέα, και δίπλα στο δρόμο που οδηγεί από το Σεράγιο στην εκκλησία της Αγίας Μαρίας. Ο Γεώργιος είχε αγοράσει από Τούρκους ιδιοκτήτες της περιοχής Κυθρέας το 1925 τα 18/24 του μύλου για £800. Ο γιος του Λοΐζος είχε γεννηθεί το 1924 και η μητέρα του συχνά έλεγε πως ήταν η τύχη του μωρού, που ήταν τότε βρέφος, να προστεθεί στην όλη μας περιουσία και ο μύλος, κτήμα τότε πολύ προσοδοφόρο.

Ο Γεώργιος άλλωστε και πριν αγοράσει το μύλο είχε κάρρο και εμπορευόταν το αλεύρι, αλέθοντας το σιτάρι στους μύλους της Κυθρέας το μετέφερε στη Λευκωσία στους ψωμάδες για παρασκευή ψωμιού. Γι' αυτό είχε μεγάλη επιθυμία ν' αγοράσει δικό του μύλο για να επεκτείνει τον κύκλο εργασιών του και ν' αποφύγει τα τρεχάματα στους ξένους μύλους, τους μιλωνάδες, τα αλεστικά και τα συστειλιάτικα (δικαιώματα που έπρεπε να πληρωθούν στους μιλωνάδες).

Μια μέρα που λειτουργούσε ο μύλος, ένας Τούρκος από τα γειτονικά

Χριστοδουλος Πέτσας

τουρκικά χωριά της Κυθρέας με συνοδεία τη γυναίκα του μπήκαν στο μύλο και άρχισαν να περιεργάζονται τα διάφορα μέρη του μύλου και να παρακολουθούν με περιέργεια τη λειτουργία του. Σε κάποια στιγμή ο Τούρκος είπε στη γυναίκα του στη δική τους γλώσσα. «Τούτος ο μύλος είναι δικός μας». Ο Γεώργιος που γνώριζε τα τούρκικα θίγηκε πραγματικά ότι κατέχει και εκμεταλλεύεται ξένη περιουσία. Όταν πήγε στο σπίτι ανακοίνωσε στη γυναίκα του για την επίσκεψη του Τούρκου στο μύλο και τα λόγια που είχε πει στη γυναίκα του. Πολύ στενοχωρημένος ο Γεώργιος πρόσθεσε στη γυναίκα του: «Θα πάω να βρω τον Τούρκο ν' αγοράσω τα μερίδια του. Δεν υποφέρω να έχω τον Τούρκο να παραπονιέται πως καρπούμαι την περιουσία του». Η γυναίκα του όχι μόνο τον ενεθάρρυνε αλλά και τον παρότρυνε να προβεί στην αγορά του, χωρίς καμμία καθυστέρηση.

Δεν έχασε καιρό πήγε βρήκε τον Τούρκο και παραλής που ήταν ο Γεώργιος αγόρασε το 6/24 μερίδια για £200 και έκαμε ολόκληρο το μύλο περιουσία του. Ερ-

γατικός και αξιοπρεπής που ήταν ο Γεώργιος δε ανεχόταν να καρπούται παρουσία που δεν του ανήκε.

Ο μύλος Μαρρής πριν γίνει ιδιοκτησία του Γεώργιου ενοικιαζόταν από τους Τούρκους στο Μιχάλη Κέκκο, μιλωνά από την Κυθρέα για £20 το χρόνο. Μάλιστα ο Κέκκος συμβούλευε και το γαμβρό του Κώστα Μάντη που ήταν νεροφόρος, παράλληλα με το επάγγελμά του να ενοικιάζει κι εκείνος κανένα μύλο για να μπορέσει να συντηρήσει την πολυμελή του οικογένεια (δεκαμελής, ζεύγος, 7 γιούδες, μια κόρη). Ο Μάντης βρήκε σωστή τη συμβουλή του πενθερού του και δεν παρέλειπε να ενοικιάζει μύλο με βοηθό και συμπαραστάτη τον πενθερό του Κέκκο.

Με την αγορά του μύλου ο Γεώργιος για δέκα περίπου χρόνια εξεμεταλλεύονταν το εμπόριο του αλεύρου με τον τελείως πρωτόγονο και παραδοσιακό τρόπο. Με το κάρρο του κουβαλούσε και εναποθήκευε το σιτάρι από τη Μεσαορία στην εποχή των αλωνιών στο σπίτι του. Η γυναίκα του σχεδόν καθημερινά το έπλενε στο χαρτζί με το χέρι για να καθαρίσει από χώμα, πέτρες, σπόρους και άλλα. Το στέγνωνε κατόπιν απλώνοντας το στον ήλιο. Το στεγνωμένο σιτάρι το κοσκίνιζε για ν' αφαιρεθούν ξένοι σπόροι και κατόπι αλεθόταν στο μύλο. Σ' αυτές όλες τις εργασίες βοηθούσαν οι αδελφές του Γεωργίου Ελεγκού που παντρεύτηκε κατόπιν το Δημήτρη Κουκουμά από την Κυθρέα, όπου εγκαταστάθηκαν. Ακόμη την εβοηθούσε και η Καλομοίρα που παντρεύτηκε τον Κώστα Τσοπάνη από την Κυθρέα όπου εγκαταστάθηκαν. Και οι δυο αδελφές παρείχαν καθημερινά πολύτιμη βοήθεια στη σύζυγο

του Γεωργίου, Ελεγκού, που μόνη της ήταν τελείως αδύνατο ν' αντέξει σε τόσο κουραστικές και καθημερινές δουλειές που απαιτούσε το εμπόριο του αλεύρου.

Η ίδια διαδικασία που γινόταν στο σιτάρι για το σιταρένιο αλεύρι γινόταν και στο κριθάρι για το κριθαρένιο αλεύρι. Το αλεύρι του κριθαριού χρησιμοποιόταν κυρίως για εκτροφή των χοίρων, πράγμα συνηθισμένο για κάθε αγροτικό σπίτι να εκτρέφει 1-3 χοίρους το χρόνο. Τους έτρεφε πολύ το κριθαρένιο αλεύρι και εύκολα πάχυναν και έδιδαν το νόστιμο χοιρινό κρέας που φυλαγόταν με παστά, λουκάνικα, χοιρομέρια, ζαλατίνα και η αγροτική οικογένεια είχε για δική της κατανάλωση ολόγυρα του χρόνου.

Πέραν όμως από την εκτροφή των χοίρων το κριθάλευρο χρησιμοποιόταν και για παρασκευή ψωμιού ανάμεικτο ιδίως με σιτάλευρο αλλά και σε πολύ πτωχικά χωριά της Κύπρου χρησιμοποιόταν και ολομόναχο για την παρασκευή ψωμιού, ιδίως σε χρόνια ανομβρίας που η παραγωγή σιταριού ήταν πολύ περιορισμένη. Η εκμετάλλευση του αλεύρου και στις δυο περιπτώσεις προσπόριζε σημαντικά κέρδη, αλλά γεμάτη κόπο και μόχθο και για τον ίδιο τον επιχειρηματία και την οικογένειά του.

Με την πάροδο του χρόνου ο κύκλος εργασιών του Γεωργίου διευρύνθηκε και η απόδοση του μύλου έφθανε τις 3000 οκάδες στο εικοσιτετράωρο. Και τούτο οφειλόταν στο γκρέμισμα και στην κατασκευή του λάκκου. Οφειλόταν ακόμα στην ποσότητα του νερού που ήταν το ήμισυ του νερού του Κεφαλοβρύσου. Μα η απόδοση αυτή σε άλευρο δεν μπορούσε να ικανοποιήσει, τη συνεχώς αυξανό-

μενη πελατεία.

Το 1935 ο Γεώργιος έκαμε στο μύλο Μαρρή εγκατάσταση πλυντηρίου στεγνωτηρίου και καθαριστηρίου. Το στεγνωτήριο μάλιστα ήταν ευρωπαϊκής κατασκευής ενώ τα δυο άλλα κατασκευάζονταν στην Κύπρο. Την εγκατάσταση μάλιστα και των τριών μηχανημάτων την είχε κάμει ο Γιάννης Λεμεσιανός, ένα εξαιρετο μηχανικό και επιχειρηματικό μυαλό που είχε αρχίσει την καριέρα του εκμεταλλευόμενος τους μύλους της Κυθρέας το μύλο Αλακάτα Καττάμη και το μύλο της Στράτας ή Μηχανή Ατταλίδη. Ύστερα από την εκμετάλλευση τούτων κατόρθωσε να ιδρύσει το αρχαίο αλευροποιείο της Λευκωσίας αντίκρυ ακριβώς στην Πύλη Αμμοχώστου (το σημερινό Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου Λευκωσίας). Σήμερα το αλευροποιείο τούτο βρίσκεται στην ιδιοκτησία του μεγαλοεπιχειρηματία Μητσιδίδη.

Με την εγκατάσταση των νέων μηχανημάτων, που στοίχισε £400, ποσό αρκετά υψηλό για την εποχή, εξοικονομήθηκε αρκετός χρόνος για την προετοιμασία του σιταριού πριν μπει στις μυλόπετρες και γίνει αλεύρι. Ακριβώς αυτή την εποχή συνέπεσε ο Γεώργιος να παραχωρήσει την εκμετάλλευση του μύλου και αλεύρου στους δυο του γιους Βάσο και Νίκο Νικολαΐδη.

Ο Βάσος παρέμεινε στο μύλο, ο δε Νίκος που είχε τελειώσει τότε το Παγκύπριο Γυμνάσιο δεν προχώρησε σε ανώτερες σπουδές, ούτε ανεζήτησε εργασία, ούτε στην Κυβέρνηση, ούτε σε ιδιωτική επιχείρηση, με την παραχώρηση του μύλου από τον πατέρα τους ο Νίκος ενοικίασε κατάστημα στην οδό Αλκιβιάδη

στη Λευκωσία στην περιοχή Παλαιού Δημαρχείου, δίπλα ακριβώς στη δυτική είσοδο στο Χάνι Λυμπουρή, που ήταν αρκετά εκτεταμένο με δυο ακόμη εισόδους στη βόρειο ανατολική και ανατολική πλευρά. Καθημερινά παραλάμβανε αλεύρια από το μύλο και τα διέθετε σε ψωμάδες στη Λευκωσία, σε μπακάληδες σε ζαχαροπλάστες και σ' άλλους χωρικούς που εμπορεύονταν το αλεύρι.

Σ' αυτή την εποχή τα δυο αδέρφια Βάσος και Νίκος βοηθούνται στις εργασίες τους από τους εξαδέλφους τους Ανδρέα και Αντώνη Λοΐζου. Βοηθούν και στο μύλο σαν μυλωνάδες και στη μεταφορά του σιταριού από τη Μεσσαρία στο μύλο και του αλεύρου από το μύλο στη Λευκωσία. Η βοήθεια τους όμως αυτή εξοφλείται γιατί τους επέτρεπαν ν' αλέθουν στο μύλο σιτάρι χωρίς πληρωμή, γιατί και οι δυο τους εκμεταλλεύονταν το αλεύρι κατά τον ίδιο τρόπο με κάρρα που είχαν στην κατοχή τους.

Το σιτάρι εκτός από τη Μεσσαρία προμηθεύονταν και από ωρισμένους εμπόρους της Λευκωσίας, το Γεωργαλλίδη, το Νάσερ, το Σεβέρη και άλλους. Το σιτάρι εισήγετο από τον Καναδά, το Ιράκ και την Αυστραλία. Οι αδελφοί Βάσος και Νίκος μετέφεραν σιτάρι και άλευρο αρχικά με κάρρα και βραδύτερο με αυτοκίνητο. Το 1937 αγόρασαν αυτοκίνητο φορτηγό μάρκας Fargo No 2826 που στοίχισε τότε £300 από τα πιο στερεά και ακριβά. Το διηύθυναν στην αρχή ο Κώστας Σοφοκλέους (Παχύς) από την Κυθρέα και ο Κωσταρής Βασιλειάδης από το Παλαίκυθρο. Βραδύτερον όμως μαθήτευσε σιωφέρ ο Βάσος και το διηύθυνε ο ίδιος.

Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πο-

λέμου 1939-1944 το αυτοκίνητο έγινε επίταξη από την Κυβέρνηση και στάλθηκε στο Τρόοδος για εργασίες αμυντικών έργων, όπως έγινε μ' όλα τα φορτηγά αυτοκίνητα της Κυπρού. Όλα τα αυτοκίνητα της Κύπρου στην επίταξη για αμυντικά έργα, γιατί με τις εξορμήσεις των Γερμανών στην Ελλάδα και την Κρήτη επρομηνύετο εισβολή τούτων και στην Κύπρο.

Επίταξη έκαμε η Κυβέρνηση και τους μύλους της Κυθρέας κι οι μυλωνάδες άλεθαν για λογαριασμό της κυβέρνησης, αφού το σιτάρι και το αλεύρι κηρύχθηκαν ελεγχόμενα. Το σιτάρι μεταφερόταν αυτή την εποχή στους μύλους με αυτοκίνητα της Κυβέρνησης υπό τον έλεγχο του Άγγλου Taylor που είχε διοριστεί ανώτερος ελεγκτής μεταφορών. Τα αλεστικά πληρώνονταν 1-1 1/2 σελίνια για κάθε σάκκο των 40 οκάδων, πολύ φθηνά για την εποχή, εξαιτίας του τρομερού συναγωνισμού μύλων και εργοστασίων αλεύρου. Βραδύτερο όμως η μεταφορά γινόταν με τα αρχέγονα κάρρα λόγω περιορισμένης εισαγωγής καυσίμων εξαιτίας της εμπολέμου καταστάσεως.

Οι αδελφοί Βάσος και Νίκος στην εποχή αυτή έθεσαν στην υπηρεσία τους 5-6 κάρρα. Άλλα παραλάμβαναν το σιτάρι από τις αποθήκες της Κυβέρνησης κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό Λευκωσίας στην περιοχή Ομορφίτας και το μετέφεραν στο μύλο. Άλλα μετέφεραν το αλεύρι από το μύλο στις αποθήκες της Κυβέρνησης για να το διανέμει στους ψωμάδες ανάλογα με την πελατεία εκάστου. Στα χωριά η διανομή γινόταν σε σιτάρι κάθε μήνα ανάλογα με τα άτομα που είχε κάθε οικογένεια.

Αμαξάρηδες που υπηρετούσαν το

μύλο Μαρρή αυτή την εποχή ήταν ο Ανδρέας από το Νιόχωριο, ο Ηλίας Γιαννή, ο Μιχάλης Αγγλαντζιώτης και οι δυο από την Κυθρέα. Στην υπηρεσία τέθηκε και το κάρρο που οδηγούσε προηγουμένως ο πατέρας τους Γεώργιος Χ" Νικόλα για χρόνια. Το οδηγούσαν εκ περιτροπής ο Βάσος ή ο μικρότερος αδελφός τους Λοΐζος και οι εξάδελφοί τους Ανδρέας και Αντώνης Λοΐζου, όλοι τους από την Κυθρέα. Ο Αντώνης Λοΐζου λίγο αργότερα σταμάτησε γιατί είχε ανοίξει μαγαζί στο χάνι Λυμπουρή και πουλούσε άλευρα ντόπια και εξωτερικά, ψωμιά, πίτυρα και άλλα είδη, ενώ ο αδελφός του Ανδρέας παρέμεινε μυλωνάς στο μύλο.

Από το 1925-37 τακτικός μυλωνάς υπηρέτησε στο μύλο Μαρρή ο γαμβρός του Γεώργιου, Κώστας Τσοπάνης που νυμφεύθηκε την Καλομοίρα, αδελφή του Γεώργιου. Από το 1937-39 έμειναν μυλωνάδες εκ περιτροπής ο Βάσος και ο Νίκος. Από το 1939-1951 ανέλαβε ο Χαράλαμπος Σωτήρη Αβραάμ Παφίτης. Στο διάστημα τούτο είχε βοηθό του τον Κυριάκο Βαγγέλη (Κκίρκα).

Το 1944 τα αδελφια Βάσος και Νίκος έκαμαν εγκατάσταση στο μύλο μηχανής πετρελαίου που κινούσε ξεχωριστά λιθάρια, επιπρόσθετα μ' εκείνα που κινούσε η δύναμη του νερού. Στοιχίσαν όλα περίπου £600 και η απόδοση σε άλευρο διπλασιάστηκε κι έφθασε τις 6.000 οκάδες στο 24ωρο. Με την αύξηση τούτης της απόδοσης του μύλου και με την επέκταση του κύκλου εργασιών της επιχείρησης προσλήφθηκαν στο μύλο δύο εργάτες Γιαλλούρης και Τταλάτ από το γειτονικό της Κυθρέας τούρκικο χωριό, Επηχώ.

Πριν τα νερά μπουν στο λάκκο για να δώσουν την κίνηση στο μύλο υπήρχαν δυο τρύπες, η τρύπα του Λογιοτάτου και η Τρύπα του Μαρρή. Η πρώτη ήταν μικρή και απεσπούσε μικρή ποσότητα που δεν επηρέαζε την κίνηση του μύλου. Γι' αυτό άνοιγε και πότιζε παρακείμενο περβόλι χωρίς πρόβλημα. Συγκρινόταν μ' εκείνη του Φράγκου στο Καράμεμετη. Η δεύτερη όμως εκείνη του Μαρρή όταν άνοιγε απορροφούσε πολύ μεγάλη ποσότητα κι ο μύλος αναγκαστικά εδένετο κι αδρανούσε. Αδρανούσε ακόμη ο μύλος Μαρρής όταν άνοιγε η Τρύπα του Συρκαλέ κάθε Κυριακή και Τρίτη τρεις ώρες μετά τη ανατολή του ήλιου. Όπως επηρέαζε και τους μύλους Καράμεμετη, Συρκάνο, Αλακάτα Καττάμη έτσι επηρέαζε και το μύλο Μαρρή αφού όλοι τους τροφοδοτούνταν από την ίδια αρτηρία της πηγής Κεφαλοβρύσου που προχωρούσε να δώσει τα κατέμια στα γειτονικά της Κυθρέας χωριά.

Η τρύπα του Μαρρή άνοιγε κάθε Πέμπτη μόνο για τρεις ώρες από την ανατολή του ήλιου. Άνοιγε ακόμη κάθε Κυριακή από την ανατολή μέχρι τη δύση του ήλιου. Όλα τα κατέμια και όλες οι τρύπες που είχαν τίτλους ιδιοκτησίας στην Κυθρέα λειτουργούσαν με δεκαεπταήμερο κύκλο κατοχής. Γι' αυτό την πρώτη Πέμπτη την είχε ιδιοκτησία ο Γεώργιος Χ" Νικόλα και μετέφερε το νερό της και πότιζε κτήματα με δένδρα και εποχιακές καλλιέργειες που είχε κοντά στ' αλώνια του Αρμένη Αρτήμπεη (μεγάλος γαιοκτήμονας της Κυθρέας και μετά το θάνατό του οι απόγονοί του αδελφοί Μελίκ Μελικιάν τα είχαν πωλήσει σε Κυθρεώτες στη δεκαετία του '30). Το υπόλοιπο μέρος του νερού της Τρύπας το

ενοικίαζε στον Αντώνη Λοϊζου που το μετέφερε και πότιζε κτήματά του στο δρόμο Κυθρέας-Λευκωσίας, δίπλα στο κέντρο «ΠΑΝΘΕΟΝ».

Τη δεύτερη Πέμπτη την είχε ο Γεώργιος Γιαννάκη που πότιζε το δικό του περβόλι κοντά στην Τρύπα και ενοικίαζε το υπόλοιπο νερό και ποτίζονταν τα διπλανά περιβόλια του Κώστα Ζαχαριάδη, του Γεώργιου Γεωργιάδη γραμματεύς του Δημαρχείου Κυθρέας για πολλά χρόνια, του Κύπρου Σάββα, μουχτάρη Αγίας μαρίνας Κυθρέας, του Γιαννακού Βασίλη και του Ανδρέα Καλογήρου.

Την πρώτη Κυριακή του νερού της Τρύπας Μαρρή την είχε στην κατοχή του ο Πετράκης Χ" Λούκα που πότιζε τα κτήματά του στο δρόμο Κυθρέας-Λευκωσίας και προχωρούσε πιο κάτω από τα αλώνια Αρτήμπεη για να ποτίσει εκτεταμένη περιοχή κτημάτων του στα κράσπεδα του Νέου Χωρίου. Την δεύτερη Κυριακή την είχαν με ενοίκιο ο Αθανάσης Χ" Αθανάση από το Νέο Χωριό και Μιχάλης Φυτιρικός από την Κυθρέα. Την μετέφεραν και πότιζαν κτήματά τους που πλησίαζαν τα όρια του Νέου Χωρίου.

Οι δουλειές των μύλων πήγαιναν πολύ καλά μέχρι το 1957. Από το έτος, τούτο άρχισε η σταδιακή παρακμή. Λόγος της παρακμής ήταν η ανέγερση μεγάλου εργοστασίου στο Μιντζέλι από τους Σεβέρηδες που έφθανε τους 150 τόνους αλεύρου στο 24ωρο. Εκτός τούτου υπήρχαν και άλλα εργοστάσια στη Λευκωσία μικρότερης απόδοσης, του Μιτσιδή, του Κουλλαπή, του Κιτρομηλιδη.

Πέραν των εργοστασίων που έφεραν το συναγωνισμό στους μύλους, γιατί παρήγαγαν 4 ειδών προϊόντα ανώτερης

ποιότητας και απηλλαγμένα του αλεύρου από το πίτυρο (μόνο πολύ λεπτό πίτυρο έμενε στο άλευρο ενώ αντίθετα το άλευρο των μύλων ήταν αρκετά χονδρό, ήλθε και η ελάττωση του νερού του Κεφαλοβρύσου. Το 1957 η αποικιακή κυβέρνηση απέσπασε μεγάλη ποσότητα νερού παρά τις αντιδράσεις των Κυθρεωτών και των άλλων κατοίκων των γειτονικών χωριών που ήσαν ιδιοκτήτες της πηγής, για την ύδρευση 14 χωριών της Ανατολικής Μεσαορίας. Το νερό έφθασε μέχρι τα Γέναγρα, τη Βατυλή και τη Μόρα. Και δεν περιορίστηκε στην ύδρευση με τη δημόσια φουντάνα αλλά μπήκε στα σπίτια κι εκτός από την οικιακή χρήση κάθε οικογένεια είχε τη δυνατότητα να δημιουργήσει και ανθώνες και λαχανόκηπους και δέντρα ακόμη, γιατί ποιος μπορούσε να τους ελέγξει και να τους εμποδίσει;

Σαν αντάλλαγμα της άνω απόσπασης του νερού Κεφαλοβρύσου η αγγλική διοίκηση έκαμε επένδυση με τσιμέντο των κεντρικών κορμών του αρδευτικού συστήματος αφήνοντας απροστάτευτα τα παραύλακα με την αστήριχτη σκέψη πως εξοικονομούσε προς όφελος των ιδιοκτητών την ποσότητα νερού που απέσπασε για την άνω ύδρευση. Μα ακριβώς στα παραύλακα έπρεπε να γίνει η επένδυση με τσιμέντο και όχι στα κεντρικά αυλάκια που λόγω της αδιάλειπτης ροής του νερού δεν είχαν μεγάλη απορρόφηση νερού όπως είχαν τα παραύλακα που περνούσαν αρκετές μέρες να περάσει νερό.

Γι' αυτούς τους λόγους οι μύλοι λειτούργησαν μέχρι το 1960 κι έκτοτε εσίγησαν για πάντα. Οι ιδιοκτήτες του Μαρρή μετά την αδράνεια του μύλου τους δεν έμειναν αδρανείς, αλλά επεδό-

θησαν στην καλλιέργεια των κληρονομικών κτημάτων τους αναξιοποίητα αξιοποίησαν. Ένα κτήμα στο Παλαικύθρο που πήραν κληρονομιά από τον πατέρα τους με ανάλογο νερό της νομής Παλαικύθρου αγόρασαν δίπλα του άλλες 20 σκάλες χωράφι και το φύτευσαν με ελαιόδεντρα. Σε λίγα χρόνια έγινε ένα κτήμα πρώτης τάξεως και σημαντικής αξίας.

Ο Νίκος κατόρθωσε να εξασφαλίσει θέση υπαλλήλου στην μεγάλη εταιρεία Ιωάννου και Παρασκευαΐδη, στη Λευκωσία. Η προσφυγιά τον βρήκε σ' αυτή τη θέση και αφυπηρέτησε το 1980.

Ο πατέρας τους Γεώργιος, γόνος φτωχικής οικογένειας ξεκίνησε με την εκμετάλλευση του αλεύρου. Κατόρθωσε ν' αγοράσει κτήματα, λιοχώρια, περιβόλια, νερά και να γίνει ένας από τους καλύτερους γαιοκτήμονες της Κυθρέας. Υπήρχαν φυσικά και άλλοι παρόμοιοι γαιοκτήμονες αλλά, οι περισσότεροι είχαν κληρονομιά από τους προγόνους τους.

Κατόρθωσε να αποκαταστήσει και τα 7 του τέκνα 3 γιους και 4 κόρες και να τους εγκαταλείψει αξιόλογη κληρονομιά. Πρέπει ακόμη ν' αναφέρουμε πως ο Γεώργιος ήταν τελείως αγράμματος. Η φτώχεια δεν του επέτρεψε να φοιτήσει σε σχολείο όπως οι συνομήλικοί του. Μπορούσε όμως της στιγμής να κάμει λογαριασμούς από μνήμης με μεγάλους αριθμούς χωρίς να πέσει έξω, ενώ ένας εγγράμματος θα έφερνε σε πέρας τέτοιους λογαριασμούς μόνο με την γραπτή εργασία.

Πάντοτε τον χαρακτήριζε η εργατικότητα, η τιμότητα και η ειλικρίνεια στις συναλλαγές του. Πέθανε το 1945 σε ηλικία 73 ετών, ύστερα από κάποιο δυστύχη-